

Широко обсъжданият в академичните среди проект за структурна реформа в БАН отрежда на Института за литература незавидното механично сливане с Института по изкуствознание и Центъра по архитектурознание. Нека кажем направо: проектираният в направление 8. „Културно историческо наследство и национална идентичност” **НОВ Институт за литература и изкуства**

и по закон, и на практика означава закриване на Института за литература - един от най-старите институти в системата на БАН. Учреден през 1948 г. от академиците Николай Райнов, Елин Пелин, Людмил Стоянов, Николай Лилиев, Константин Петканов, Петър Динеков, днес Институтът за литература е признат в доклада на Европейската научна фондация като водещ, ясно различим в национален и международен план изследователски център в областта на българската хуманитарна наука. Съществува известна колебливост в оценката за релевантност „В”, за която е изрично отбелязано, че „може да бъде и по-висока”, т.е. „А”, „висока”, каквато е оценката за перспективност.

Открити са международно признатите научни проекти на института като напр. „Електронно описание и издание на славянски извори”, финансиран от ЮНЕСКО; проекта „СЛОВО: към изграждането на дигитална библиотека на южнославянските ръкописи”, спечелил конкурс по Седмата рамкова програма на ЕС. Подчертано е също така, че институтът е координатор на спонсорирания от ЕС проект по програма „Коменски” - „Интеркомпетенции и диалог чрез литературата” - IdiaL - с партньори от Великобритания, Финландия, Испания, Латвия и Сърбия. Международно признат проект е и „Литературните понятия и техните контексти” - съвместно с Института за литературни изследвания към Полската академия на науките. От националните научни проекти на института в международната оценка освен многотомните академични издания, историите на българската средновековна литература и на новата и най-нова българска литература, подготовката на речници, енциклопедии (тук особено място има уникалната четиритомна „Кирило-Методиева енциклопедия!), справочници, литературни анкети, учебници, учебни помагала, електронни каталози, са споменати и проектите върху българския модернизъм и антитоталитарната

литература. От 73 научни книги, издадени през последните пет години, 24 са резултат на международни сътрудничества, а 5 са издадени в чужбина.

Нека повтора: международната оценка на Института за литература за перспективност е „А” - т.е. - висока. Кому тогава е необходимо механичното претопяване на Института за литература вкупом с Института по изкуствознание и особено с Центъра по архитектурознание, чиято международна оценка е възможно най-ниската - „D” и според първоначално заявените от ръководството на БАН намерения трябваше да подлежи на закриване? Тази произволно сглобена триада е ирационална; тя няма да повиши ефективността на научната работа, а напротив - силно ще я затрудни, защото обединяването на научни звена с различни теоретични подходи, с различен изследователски профил ще размие и изгуби проблематиката, фокуса на научните ни изследвания. Преживял съм вече някогашния Единен център за език и литература, който само увеличи администрирането. Тълкуването на литературата и тълкуването на изкуството (да не говорим за архитектурата!) имат различен инструментариум, различни интерпретативни практики. Литературата, знанието за литературата, е словесно изкуство; архитектурата е тълкуване на съвършено друг вид материална пространствена среда. И не на последно място: според сега действащия „Устав за БАН”, чл. 16, т. 13 Общото събрание може да „създава, преустройва или закрива звена след експертиза”. Очевидно много добрата международната експертиза за Института за литература като „водещ институт” с висок иновативен потенциал за развитие изобщо не е взета под внимание. Интелектуалната енергия на Института за литература може да се запази и развие не чрез механичното му претопяване в нов и различен, тромаво управляем триглав институт, а чрез малки консорциуми, каквато е и препоръката на международните оценители. През 2009 г. Институтът за литература спечели конкурс на Министерството на образованието, младежта и науката за насърчаване изследователската работа на млади учени - докторанти и постдокторанти. Как да им обясним сега на тях, а и на чуждестранните ни партньори, че въпреки високата оценка за перспективност Институтът за литература може и да бъде претопен? Какво от това, че - пак според международната оценка - „няма друга национална институция със сходен потенциал”.

Реформа в системата на БАН е отдавна, отдавна необходима, но реформа внимателно промислена, отчетливо концептуализирана. В проекта за реструктуриране на БАН липсва ясно и точно разписана процедура за провеждане на реформата. Тя вероятно ще бъде нелесно изработена в хода на обсъжданията. По-важен според мен е следният парадокс: Още във встъпителните думи на проекта за структурна реформа като първо предизвикателство е посочена „опасността от разрушаване на опорите на националната идентичност, разпиляване на националното културно наследство и сриване на духовността”. (Разрушителят обаче не е коварен враг отвън; сами рушим с безпаметството си, с отказа от памет напр. за тоталитарното безвремие). По-нататък като първо изследователско направление сред деветте ключови изследователски

направления в БАН се извежда „Информационни и комуникационни науки и технологии“. Изследователското направление „Културно-историческо наследство и идентичност“ е на осмото, предпоследно място, като вътре в това направление новоогласеният Институт за литература и изкуства е отпратен на предпоследно място. Когато обаче се говори за национална идентичност, не бива да се пренебрегва междуетническата и религиозната толерантност, зачитането на другия и другостта. В най-високите си образци българската литература, а и знанието за литературата винаги са били толерантни към етническите и религиозните различия. (В скоби да напомня: в началото на 1989 г. сътрудниците на Института за литература отказаха да съчинят сборника „Възродителният процес и литературата“, за което Боян Ничев - тогава директор на института, и Вера Мутафчиева трябваше да дават обяснения пред „високо място“).

Очевидно е, че за авторите на проекта проблемът за националната идентичност при цялата му сложност в днешното общоевропейско пространство, в днешната Европа на нациите и на регионите, съсем няма структуроопределящ смисъл и значение. Очевидно е също така - пак ще кажа, че въобще не е взета под внимание международната оценка на Института за литература. Какъв смисъл имаше тогава цялата изключително напрегната многомесечна процедура, за която са платени немалко средства? Още по-очевидно е, че конфигурацията, в която е поставен Институтът за литература, е ирационална, затова и няма как да бъде рационално обоснована.

Високоразвитите информационни и комуникационни технологии, нанотехнологиите, а и гранатите, с които Институтът по металознание „Ангел Балевски“ се похвали пред премиера Борисов и министър Игнатов, ги има и ще ги има струпани на не едно място по света. Един ден и България сигурно ще постигне своята Силиконова долина. Но фундамент на националната ни самоличност в общоевропейското пространство е преди всичко и над всичко българската словесност. Искрено се надявам съчинителите на проекта за реструктуриране на БАН да не са забравили, тъкмо след току-що отминалата 140-годишнина на БАН, че Академията е възникнала именно като Българско **книжовно** дружество още в 1869 г., много преди да я има българската държава. Езикът и литературата, а не гранатите са високите технологии, които изграждат и надграждат българската духовност, разширявайки територията на България. Не снарядите - книжовността е създала, защитила и укрепила българската държавност, „държавата на духа“, с която толкова обичаме да се хвалим особено по празници под звуците на духовна музика. Или за нас книжовността си е все същата „сила нова“, непозната, плашеща, поради което и неразчитаема за мнозина, както през по-миналия век, по времето на гръмовержеца Стоян Михайловски?

Смисълът на българския език, литература, просвета и култура не е да бъдат придатък към държавната машина, „обслужваща сфера”, а да изграждат стъпка по стъпка - понякога въпреки държавната принуда - емоционалната памет, емоционалната грамотност и интелигентност на българите. Иначе корените на човешкото ни взаиморазбиране и солидарност катадневно и всекичасно пресъхват. Да се учудваме ли, че за мнозинството сегашни уж божем грамотни българи език и литература са все едно и също; дядо Петко Славейков е или столичен площад, или пък бронзов брат на сина си Пенчо, а Яворов - алея за „джогинг” в Борисовата градина!

Съчиненият макар и все още в проект Институт за литература и изкуства, в който ни предлагат да работим (тези дни Светлозар Игов припомни, че подобен институт бил несбъдната мечта на Георги Джагаров, също академик!), със сигурност ще заличи „уникалната позиция на Института за литература в мрежата от хуманитарни институти поради своя предмет - литературата, и поради потенциала си да развива фундаментални изследвания в различни изследователски полета на литературознанието, като история на българската литература от Средновековието до наши дни, литературна критика, литературна теория и поетика, сравнителното литературознание, обработка на литературни архиви и извори, както и интердисциплинарни изследвания, извършвани на границата с когнитивистика, история на идеите, библеистика, културна антропология, социология, електронните технологии и др.”

Текстът в кавичките е част от изпратеното до ръководството на БАН „Становище на Научния съвет на Института за литература върху доклада на Европейската научна фондация относно Института за литература и предложение за вътрешно реструктуриране на института”. В това становище е изтъкнато, че „международната оценка за качеството на научната продукция, релевантността и перспективността на Института за литература е обективна и балансирана”. Разбира се, има още какво да се свърши, напр. по приложимостта на проектите. Изследователската дейност в института всъщност отдавна е организирана не на ведомствен, административен, а на проектен принцип. Доказателства за това любопитният читател може да намери, ако разлисти 660-те страници на Юбилейния сборник „60 години Институт за литература”. Издаден от Издателски център „Боян Пенев” към института; единствен засега издателски център в системата на БАН. Книгите на Издателския център са видими на адрес: <http://www.ilitizda.com>.

Само няколко месеца след тържествения поздравителен адрес на председателя на БАН акад. Никола Съботинов по случай 60-годишния юбилей на Института за литература и почетния плакет на БАН „Марин Дринов” за „значими постижения в изследването на българското средновековно книжовно наследство, на

Кому е потребно закриването на института за литература?

Вихрен Чернокожев

възрожденската и съвременната литература”, учените и специалистите получиха вместо признание - предизвестие за закриване под формата на проект за структурна реформа. Как да обясним това закриване напр. на Шведската кралска академия, която оценява сътрудничеството с Института за литература като „изключително качествено и продуктивно”. Или на Ливърпулския университет „Хоуп”, който, в лицето на д-р Алън Кларк, е „извънредно впечатлен от безрезервната посветеност и отдаденост и от високия професионализъм, показани в нашата съвместна работа”. „Чрез нея - пише още д-р Кларк - добих и по-дълбоко разбиране за вашата страна и за проблемите, с които се сблъсквате. Мога да изпитвам само възхищение за начина, по който вие като институция се опитвате да ги преодолеете”.

Щом Институтът за литература е - според Института за славистика във Виена - „не само национална българска институция, но и привлекателен партньор в редица крупни международни изяви”; щом е „неизменно един старши партньор, обединител на цялата литературоведска общност в България”, според признанието на проф. Михаил Неделчев - ръководител на Департамент „Нова българистика” в Нов български университет, надявам се тази общност да не занемее, а ясно и отчетливо да си каже думата. Лично за мен сред признанията за Института за литература като „привлекателен партньор в редица крупни международни изяви”, особено ценно е неюбилейното признание на доц. д-р Гражина Шват-Гълъбова - директор на Института за славистика към Полската академия на науките:

„През всичките тези години, при сменящи се външни условия, не винаги благоприятни за науката, вие винаги сте успявали да запазите най-голямата ценност в науката - висок професионализъм и желание за търсене на истината”.

София, 26 януари 2010 г.